

УДК 342.9

Д. Ю. Шпенюв**ДО ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ**

Досліджено сутність державної політики України в інформаційній сфері, на підставі аналізу відповідних наукових точок зору та законодавства визначено проблеми в правовому регулюванні відповідних відносин та запропоновані заходи щодо їх узгодження.

Стимульовані інформаційними технологіями економічне і соціальне перетворення, загальна інформатизація, використання інформації як одного з найефективніших засобів дії на суспільну свідомість і технологічний прогрес, поява нових форм відносин в умовах активного інформаційного обміну приводять до необхідності пошуку нових напрямків державної політики України в інформаційній сфері. Настання інформаційного суспільства перетворює звичні моделі економічної, соціальної, політичної діяльності, що зумовлює трансформацію діяльності держави з урахуванням нових умов інформаційної відкритості і необхідності вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки.

Процес перетворення суспільних відносин знаходить своє відображення у виділенні особливої сфери правового регулювання – інформаційної сфери – складної структури, утвореної сукупністю елементів. Як основна умова стійкого, стабільного розвитку суспільства і держави виступає забезпечення функціонування інформаційної сфери як правового простору. Правове регулювання як спеціально-юридична дія на інформаційну сферу покликане упорядкувати суспільні інформаційні відносини, що виникають у процесі здійснення інформаційної взаємодії, забезпечуючи реалізацію інтересів індивіда, суспільства та держави. При цьому особливим об'єктом інформаційних правовідносин і елементом інформаційної сфери залишається інформація.

На жаль, сьогодні цим важливим проблемам, від вирішення яких залежить подальше удосконалення інформаційного законодавства і практики його застосування, присвячені поодинокі наукові праці, що розкривають здебільшого технічні сторони правовідносин щодо інформаційного забезпечення органів державної влади (А. Б. Агапов, А. В. Анісімов, І. В. Арістова, Г. В. Атаманчук, О. А. Баранова, Ю. М. Батурін, І. Л. Бачило, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. А. Копилов, А. І. Марущак, О. Г. Марценюк, А. А. Письменницький, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. С. Шемшученко та ін.). Проте

багато правових аспектів цієї проблеми залишаються вивченими не повною мірою, крім того прийняття Доктрини інформаційної безпеки зумовило появу нових напрямків державної політики України в інформаційній сфері.

У вітчизняній літературі продовжуються тривалі дискусії щодо суті, правової природи феномена інформації, необхідності виділення з системи правових відносин інформаційних правовідносин. Актуальним є аналіз і узагальнення накопиченого матеріалу наукового і законодавчого характеру, спрямованого на розробку концепції інформації як правової категорії, що дозволяє отримати цілісну характеристику інформаційних правовідносин і у світлі цього виявити особливості і проблеми правового регулювання інформаційної сфери. Це збагатить правову науку в плані вивчення юридичної природи інформації як особливого об'єкта права, дозволить визначити зміст і особливості інформаційних правовідносин, а також розробити пропозиції для удосконалення напрямків державної політики в інформаційній сфері. Тож метою статті є дослідження здобутків інформаційної політики України, а завданням – визначення перспектив її подальшого розвитку.

Сучасна інформаційна політика розвинених країн світу розглядається як сукупність напрямів і способів діяльності компетентних органів держави з контролю, регулювання та планування процесів в інформаційній сфері щодо одержання, зберігання, оброблення, використання та поширення інформації. Держава регулює відповідний розподіл інформаційних ресурсів, загальні принципи інформаційної діяльності, встановлює пріоритети для забезпечення національних інтересів [1, с. 27].

Сьогодні розвинені країни світу йдуть шляхом цілеспрямованого правового упорядкування відносин у національному інформаційному просторі, що визначається юрисдикцією відповідної держави, приймають необхідні законодавчі акти, перебудовують діяльність органів державної влади, які відповідають за формування і реалізацію інформаційної політики. Виділення інформаційної проблематики як особливого напрямку державної політики є відбиттям соціально-економічних змін, що відбуваються, зростанням ролі інформації в діяльності державних органів, установ, організацій, суспільних об'єднань, громадян.

Сьогодні суспільство стоїть на початку грандіозних трансформацій, основним напрямком яких є інтенсивний розвиток інформаційно-технологічного сектора та інформатизація всієї системи суспільних відносин. Розвинуті країни та регіони сьогодні здійснили перехід до принципово нового суспільно-економічного укладу та модерного шляху цивілізаційного розвитку – постіндустріального суспільства.

Разом із цим переходом, що відкрив велику кількість незначних раніше можливостей, з'явився новий «розрив» між суспільствами ХХІ ст., додавши до традиційних військово-політичних, промислово-технологічних, соціально-економічних та культурних розбіжностей ще й чинник гуманітарного розвитку, який вимірюється ступенем інтегрованості до сучасних інформаційних потоків, моделей споживчої поведінки, різновидів актуальних знань та доступом до ядра сучасної гуманітарної культури – інформаційно-комунікаційних мереж.

Можна із впевненістю стверджувати, що здійснилася докорінна ревізія ресурсів суспільного розвитку та їх перерозподіл на користь більш гнучких, динамічних – постматеріальних і негеографічних – гуманітарних, інформаційних, інтелектуальних ресурсів.

Саме інформаційні інновації стали авангардом розвитку сучасної науки і технологій. Саме інформаційний сектор став напрямком технологічного вдосконалення попередніх надбань науково-технічної революції, до того ж триває поширення нових гуманітарних параметрів сучасної технологічної культури, а також формується єдиний геоінформаційний простір [2].

У світовому інформаційному просторі триває тенденція до формування мегаіфраструктур та мегасуб'єктів інформаційної діяльності (об'єднуються інформаційні агенції, телевізійні корпорації, телекомунікаційні компанії та виробники програмно-технологічного забезпечення), які претендують на помітне місце в основі нової архітектури геоінформаційних та гуманітарних процесів.

Соціокультурний та політичний зміст інформатизації полягає в тому, що нові інформаційно-телекомунікаційні технології докорінно змінюють систему соціально-політичного співіснування через формування мережевих суспільних комунікацій, налагодження зворотних зв'язків між інститутами суспільства і держави та встановлення системи вільного доступу до суспільно важливої та особисто корисної інформації [2].

Ознаками нової інформаційної реальності стало те, що прозорість, відкритість, публічність та наявність діалогових відносин між громадянином і державою як новітні характеристики демократичного політичного режиму визначили принциповий формат інформаційної демократії. Можна по різному розуміти сутність цього феномена – чи то як становлення віртуальної «демократії іміджів» та «іміджу демократії», чи то як технологічне вдосконалення взаємодії суспільно-політичних інституцій, але єдиний момент є безперечним – суспільні відносини стають більш технологічними, а основними технологіями суспільної взаємодії є інформаційні.

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій змушує нас переглянути своє ставлення до ролі інформації в суспільстві та ролі інформаційної складової в українській державній політиці. Багато країн приймають зараз нові закони та визначають нові пріоритети інформаційної політики. На жаль, сьогодні ми значно відстаємо від загального ритму інформаційних тенденцій: досі ще в Україні відсутній Інформаційний кодекс. Слід також констатувати і недостатню ефективність діяльності відповідних державних органів та низький рівень усвідомлення важливості розвитку інформаційного сектора.

Оскільки до сьогодні інформаційне законодавство не систематизоване, напрями державної інформаційної політики визначені різними нормативно-правовими актами, зокрема законами України «Про інформацію» [3], «Про Національну програму інформатизації» [4], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [5], Доктриною інформаційної безпеки України [6].

Крім того, Міністерству юстиції разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади передбачено розробити проект Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики» [7].

До речі, розглянувши питання про створення системи Суспільного телебачення і радіомовлення України, Рада національної безпеки і оборони України відзначає, що тривале зволікання з вирішенням цього питання, недооцінка органами державної влади ролі та потреб державного телерадіомовлення спричинили ризик обмеження доступу громадян до інформації, виникнення передумов для спроб маніпулювання суспільною свідомістю, розповсюдження недостовірної інформації про Україну за кордоном, що призвело до послаблення захищеності національних інтересів України, створило загрозу її національній безпеці.

Невизначеність щодо шляхів створення суспільного мовлення створює загрози для подальших демократичних змін в Україні, зокрема щодо забезпечення громадян об'єктивною та достовірною інформацією, плюралістичного характеру мовлення, та уповільнює її євроінтеграційний рух.

Загрозливим для національної безпеки Рада національної безпеки і оборони України вважає впровадження в Україні цифрового телерадіомовлення, про що Президент звернувся з поданням до Конституційного Суду України, проте останній зазначив, що такі твердження базуються на припущеннях, а вони не можуть уважатися аргументом і відмовив у відкритті провадження [8]. Державною програмою впровадження цифрового телерадіомовлення передбачено заходи щодо забезпечення гармонізованого переходу від аналогового до цифрового

способу наземного ефірного розповсюдження теле- та радіопрограм з метою дотримання міжнародних зобов'язань України, що випливають з її членства в Міжнародному союзі електрозв'язку, розвитку національного інформаційного простору з урахуванням світових тенденцій розвитку засобів телекомунікації [9].

Заходи з впровадження цифрового телерадіомовлення здійснювалися в більшості випадків зацікавленими органами державної влади без узгодження на загальнодержавному рівні, без врахування інтересів суб'єктів телерадіоінформаційного ринку, їх професійних спілок. Це призвело до несприйняття суб'єктами телерадіоінформаційного ринку, насамперед загальнонаціональними мовниками, а також громадськістю та експертами, шляхів і способів упровадження в Україні цифрового телерадіомовлення.

Зрозуміло, державна інформаційна політика не обмежується лише питаннями створення системи Суспільного телебачення і радіомовлення України та впровадження цифрового телерадіомовлення. Мова йде про значно ширше коло суспільних відносин, що потребують належного правового забезпечення, зокрема поширення інформації засобами масової інформації, Інтернет, інформаційне забезпечення проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, підтримка та створення сприятливих умов для розвитку книговидавничої справи [10].

Для того щоб здійснювати державну інформаційну політику, слід мати достатньо сформований суб'єкт та об'єкт відносин, причому це означає не встановлення жорсткої адміністративної вертикалі в інформаційній сфері, а зміцнення її базових інститутів та агентів. Тобто, з одного боку, слід мати ефективний законодавчий та процедурний інструментарій, а з іншого – мати розвинуту інформаційну інфраструктуру та її операторів (у першу чергу – вільні конкурентні засоби масової інформації).

Європейська спільнота, починаючи із середини 90-х рр. XX ст. розбудову інформаційного суспільства поставила в розряд основних пріоритетів. Стратегія просування Європи до інформаційного суспільства на сьогодні складається з кількох базових напрямків:

- лібералізація телекомунікаційного простору;
- соціалізація інформаційних процесів;
- інноваційна інвентаризація інформаційних ресурсів;
- підтримка європейської індустрії виробництва інформації;
- акцентування уваги на освітянських перспективах інформаційного суспільства (наприклад, «Освіта в інформаційному суспільстві» – європейська ініціатива, мета якої – інтегрувати освітні заклади до інформаційного суспільства, стимулювати широке розповсюдження мультимедіа в педагогічній практиці,

вдосконалити європейську освіту засобами, властивими сучасному інформаційному суспільству, розширюючи культурне та лінгвістичне розмаїття, а головне – зробити мультимедійну освіту доступною для широких кіл);

– розроблення Європейської системи захисту інформації і протидії інформаційному шпигунству.

Формування нових суспільних відносин в інформаційному суспільстві передбачає створення відповідного комплексу правового забезпечення. В усьому світі ведеться робота над удосконаленням чинного законодавства, розроблення нових нормативно-правових норм у сфері регулювання інформаційних відносин. Усі елементи суспільного життя, пов'язані з накопиченням, переосмисленням, розповсюдженням інформації як ключового елемента інформаційного суспільства, повинні достатньо мірою бути врегульовані чітко встановленими правилами поведінки [11, с. 13].

Таким чином, для зменшення дисбалансу в державній інформаційній політиці України та наближення останньої до світових інформаційних тенденцій необхідно передусім:

– стимулювати приватні інвестиції та інновації в інформаційній сфері;

– забезпечити універсальний інтерактивний доступ до мережевих ресурсів;

– захистити права інтелектуальної власності та права учасників інформаційного ринку;

– вести ефективний моніторинг інформаційних процесів та законодавчо сприяти конкурентному розвитку національного інформаційного простору;

– скоординувати державні зусилля на досягненні результатів за вказаними напрямками.

Ефективність держави в інформаційному плані забезпечується не кількістю державних засобів масової інформації та не кількістю підрозділів, що курують даний сектор, а загальнонаціональною ангажованістю інформаційних мереж, рівнем їх технологічного розвитку і законодавчого захисту. Тому на сьогодні головним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є створення всебічних сприятливих умов для гуманітарного, науково-технологічного та економічного прогресу українського суспільства в режимі «он-лайн» [2].

Інформаційна політика є частиною державної правової політики, націленої на інформатизацію суспільства, забезпечення інформаційної безпеки; зміцнення зв'язків і взаємодії між тими, хто розпоряджається, і тими, хто керує. На сучасному етапі державна політика України в інформаційній сфері, на нашу думку, має всі підстави забезпечити реалізацію перетворень, що

проводяться, з формування повноцінного інформаційного суспільства, здатного відповідати міжнародним стандартам, а також здатна забезпечити інформаційним процесам стійкий, направлений, безперешкодний розвиток. Національна інформаційна політика, будучи частиною державної політики, не може розглядатися як сфера відповідальності виключно уряду, вона повинна бути сферою узгоджених дій всіх державних органів і установ, а також недержавних організацій.

Список літератури: 1. Брижко В. М. Про сучасну інформаційну політику / В. М. Брижко // Правова інформатика. – 2009. – № 2 (22). – С. 27–40. 2. Семиноженко В. Інформаційна хвиля» суспільного розвитку: глобальні виклики і національні перспективи [Електронний ресурс] / В. Семиноженко. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/documents/14/>. 3. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. – Редакція від 13 жовт. 2010 р. 4. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 181. – Редакція від 30 лип. 2010 р. 5. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102. 6. Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України від 8 лип. 2009 р. № 514/2009 // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 20. – Ст. 677. 7. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січ. 2010 р. № 85-р // Урядовий кур'єр. – 2010. – 10 лют. – № 25. 8. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми впровадження цифрового телерадіомовлення» : ухвала Конституційного Суду України, справа № 2-16/2009 // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – № 3. – Ст. 85. 9. Про затвердження Державної програми впровадження цифрового телерадіомовлення : постанова Кабінету Міністрів України від 26 листоп. 2008 р. № 1085 // Урядовий кур'єр. – 2008. – 25 груд. – № 243. 10. Краснотуп Г. М. Основні напрями правового забезпечення державної інформаційної політики [Електронний ресурс] / Г. М. Краснотуп. – Режим доступу: <http://minjust.gov.ua/0/30768>. 11. Новицький А. М. Інформаційне законодавство України: окремі питання систематизації / А. М. Новицький, Т. С. Касянюк // Правова інформатика. – 2009. – № 2 (22). – С. 13–21.

Надійшла до редакції 21.12.2010

Исследована сущность государственной политики Украины в информационной сфере, на основании анализа соответствующих научных точек зрения и законодательства определены проблемы в правовой регуляции соответствующих отношений и предложены мероприятия по их согласованию.

The essence of state policy of Ukraine in informational sphere is researched. Some problems in legal regulation of the proper relations are determined on the basis of scientific points of view and proper legislation analysis. Measures on their concordance are offered.